

GİZLİ ANILARDA SAKLI KÜLTÜRLER; HAYAT VE HATIRATIM'DA SİNOP*

*Sevim KARABELA ŞERMET***

ÖZET

“Şehir tulen iki, arzen yarım kilometre kadardır.”

Arap dilinde karşılığı hatıra olan anı türü, pek çok edebi tür gibi Tanzimat sonrası Türk Edebiyatının kazanımlarındandır. Tarihi gelişimi itibariyle düşünüldüğünde, edebi yönünün dışında tarih alanına meyleden ve tarihin hizmetinde olan edebi türlerdendir.

Bu çalışma geniş kapsamlı bir anı-hatırat örneği olan Doktor Rıza Nur'un kaleme aldığı “Hayat ve Hatıratım” adlı eser ekseninde gerçekleştirilmiştir. Anı türünde yazılmış bir eserden hareketle Cumhuriyet öncesi Sinop'un kültürel ve sosyal hayatına dair bazı ipuçlarının yakalanması hedeflenmektedir. Tarihsel süreç içerisinde fiziksel ve kültürel bağlamda birçok değişikliklerin yaşandığı Sinop, ticari ve askeri bir Osmanlı kenti olması ile dikkat çeker. Sinop iline has kültürel ve sosyal hayatın görüntüleri ve Sinop'un korunamayan değerleri, Rıza Nur'un eserinden hareketle tespit edilecektir. Edebi eseri, sosyal hayatın yansıması olarak kabul eden bir görüşle “Hayat ve Hatıratım” adlı eser incelenecektir. Bu çalışmanın amacı Rıza Nur'u siyasi görüşlerinin ve kavgalarının dışında kültür tarihi açısından değerlendirmek ve bu bakış açısıyla yorumlamaya çalışmaktır. Eserde savunulan değerler ve doğrular, Doktor Rıza Nur'un değerleri ve doğrularıdır. Ancak, bireyin toplumdan ayrı düşünemeyeceği, bireyin içinde bulunduğu toplumun gerçeklerini yansıtacağı fikrinden hareketle eser, Cumhuriyet öncesi Sinop'taki yaşamı sınırlı bir bakış açısıyla da olsa yansıtmaktadır denilebilir. Edebi eserin kendi dışında bir amaca hizmet etmesi anlamına da gelebilecek olan bu tür çalışmalar şehir monografilerine kaynak teşkil etmesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Anı türü, sosyal hayat, kültürel hayat, Sinop, Rıza Nur

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: selinsel@mynet.com

HIDDEN MEMORIES STORED IN CULTURES; LIFE AND MY MEMORIES IN THE SINOP

ABSTRACT

“ Cities with two longitudinal, transverse is half a kilometer.”

In the Arabic language, meaning that memories of the memoir genre, like many genres of Turkish literature will gain Tanzimat. When considered in terms of historical development, which tends to date fields outside the literary aspects and history in the service of one of the literary type.

This study, which is a comprehensive example of a memoir penned by Doctor Rıza Nur "Life and My Memoirs" was performed on the axis of his work. Starting from a work written in the memoir genre, before the Republic of Sinop on the cultural and social life is expected to capture some of these tips. In the historical process of physical and cultural context where there are a lot of changes in Sinop, commercial and military with an Ottoman city that attracts attention. Displays the unique cultural and social life of the province of Sinop, Sinop values can not be maintained, Rıza Nur movement will be determined from the work. Literary work, considered as a reflection of social life with a view to "Life and My Memoirs" will be examined his work. The aim of this study Rıza Nur fight outside of political opinion and evaluate in terms of cultural history, and this perspective is to try to interpret. Author and verifies the values defended, Dr. Rıza Nur, and the values are correct. However, an individual can not be considered apart from society, individual reflect the realities of the society in which work Departing from the idea that, before the Republic of living in Sinop, albeit with a limited perspective reflects could be called. Literary work to serve a purpose other than your own, which may mean that such studies to provide resources for the city monograph is important.

Key Words: Memoirs types, social life, cultural life, Sinop, Rıza Nur

Yaşamı bireyin bakış açısıyla kayıt altına almanın yollarından biri ve belki de en önemlisi anı, günlük, mektup, seyahatname tarzı tahkiyeyi de içinde gizleyen yazın ürünleridir. Bu türleri ilginç kılan hem yazın alanının ürünü olmaları, hem de tarihin hizmetine açık olmalarıdır. İnsanlar, nasıl yaşamı bir fotoğrafta sabitleyip “an”ı ölümsüzleştirmek yoluna gidiyorsa, anılarını yazan kişi de bunu sözcüklerle, “dil”in imkan verdiği ölçüde gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Osmanlı kültüründen Cumhuriyete geçişin en muhalif karakterlerinden biri olan Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım adlı eserinde anı türünün imkanları içerisinde kendi penceresinden “dil” ile geçmişi ölümsüzleştirme yolunu tercih etmiştir. Hayat ve hatırat kelimelerinin birlikte kullanılması; yüzünü yaşama dönmek ya da geçmişi imlemek anlamlarını bir arada sunmak amacı taşır ve zihinlerde dünü bugünle buluşturma algısı oluşturur. Hayat kelimesi dirilik ve canlılık ifade eder (Devellioğlu,1990:411). Hatırat kelimesi Arapça hatıra kelimesinin çoğulu olup hatıra gelen, hatıra kalan şeyler demektir (Devellioğlu,1990:405). “Anılar; yaşanan olguların, olayların insan belleğinde bıraktığı izlerdir. Anı yazarı da bu izleri canlandırarak dilde sergiler”

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

(Özdemir,1972:399). Yani hatırat yazarı, yaşadıklarının içinden seçtiği, canlılık taşıyan yaşam görüntülerini ve bu görüntülerden belleğinde yer etmiş olanları, belleğinin elverdiği ölçüde yazacak ve aynı zamanda bilinçli ya da bilinçsiz tarih biliminin de hizmetine sunacaktır.

Mustafa Nihat Özön, Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi'nde mektup ve hatıratı, tarihe yardımcı olan çeşitler arasında sayar (Özön,1934:624). "Tarihçi, ulaşabildiği tüm kaynakları inceleyerek, bunları kanıt niteliğinde kullanarak ilgili zaman dilimine ait en doğru bilgiyi tespit etmeye çalışır"(Altıkulaç-Gökkaya,2014:23). Batı edebiyatlarında geniş bir yer tutan bu türlerden hatıratın geçmişi, mektubun geçmişine oranla daha yenidir. Türün 1908 İnkılabı'ndan sonra arttığına dikkati çeken Özön, bu türde verilen eserlerin siyasi kaygılarla, yazarın kendisini temize çıkarmayı hedefleyerek oluşturduğu eserler olduğunun altını çizer (Özön,1934:625). Yani hatırat türünün ortaya çıkış zemini de tarihe yardımcı olma tezi ile örtüşür.

Esasen başlangıçta, yani modernleşme ölçütümüze ulus olarak resmi başlangıç kabul ettiğimiz Tanzimat'ın ilanından önce, anı ile tarih iç içe idi. Hatta tarih bir tür anı idi. İbrahim Olgun "Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı" adlı yazıda bu konuya dikkat çeker: "Tarihlerimiz de bilimsel bir yöntemle ele alınmadan önce birer "vakayiname" yani olayları araştıran yapıtlardı. Zamana ya da yere büyük ölçüde önem vermeden belgeleri arayıp karşılaştırmak gibi tarihin başvuracağı yollara hiç bakmaksızın görgü ve duygu araçlarını değerlendiren tarihçilik, bir çeşit hatıracılıktı" (Olgun,1972: 404).

İbrahim Olgun aynı makalede anıların, kişisellikte toplumsallığı aynı zamanda kendinde toplamış olması niteliğinin onu önemli kıldığı inancındadır. "Anılar tarihe iyi ve doğru kaynak olabilmeli ve tarihin cansızlığını, kuruluşunu giderebilmeli, onu olaylar ve tarihler kalabalığı olmaktan kurtarmalıdır. Bir sözle söylemek gerekirse anı, tarihe can vermelidir"(Olgun,1972: 405).

Anı türü tarihe yardımcı olmak dışında, edebiyat alanı içinde de işlevsellik taşır. Bu tarzda oluşturulmuş eserler, edebiyatın hemen her türüne kaynaklık teşkil etmek gibi bir avantajı da beraberinde taşır. "Anı yazıları yaşanmakta olanı değil; yaşanmışı yansıtır. Bu da ayrı bir işlevlik kazandırmıştır ona. Eleştiriden yaşam öyküsüne, romandan şiire değin yazınsal türlerin çoğuna kaynaklık eder" (Özdemir,1972: 400).

Her ne kadar tümüyle gerçeğin ifadesi olmayıp gerçeğimsi olsalar da anılar, mektuplar günlükler, seyahatnameler; tarihi ve edebi alanda dipnot eksikliğini gidermek ya da tamamlamak, tarihe ve edebiyata not düşmek üzere devreye giren, tarihçinin ve edebiyat bilimcinin heyecanla yöneleceği kaynaklar oluverirler. Anı türü içerisinde eser, bir şehre mal edilmiş ise, anılara mekan vazifesini gören şehre özellikle vurgular yapıyorsa, bu eser o şehri sonsuza taşıma misyonunu da üstlenecek, şehrin geçmişini gelecek nesillere aktaracak ve onlarla buluşumunu sağlayacaktır. Bu aktarım ve buluşturma çoğu zaman toplumda sivrilmiş isimler aracılığıyla gerçekleşir. Bir şehri kayıt altına alırken kullanabileceğimiz kaynakçanın büyük çoğunluğunu da bu kişilerin anlatıları oluşturur.

Bu tür anlatılar, odağında birey ve bireyin etrafında dönen olaylar olmakla beraber aynı zamanda bireyin içinde yaşadığı insan topluluğunun kültürel ve sosyal yapısına da tanıklık ederler. Edebi eserin bireyselliğinin altında gizli toplumsallığın keşfi, edebiyata bilimsel bir yaklaşım da gerektirir. Sosyal ve siyasal yapıdaki değişme ve gelişmeler en belirgin şekilde edebî ürünlerle dile gelir. İnsan birey olarak toplumdan, sosyal hayattan nasıl soyutlanamazsa, insanın beyniyle ve duygularıyla ürettiği eserler de ortaya çıktığı toplumun sosyal yapısından ayrı düşünülemez. Tümüyle duygulara seslenen, tümüyle bireysel olarak yorumlayabileceğimiz bir eser dahi eserin içinden çıktığı toplumun kodlarını taşır. Edebi eserler bir yandan bireyin imzasını taşıırken diğer taraftan da bireyin içinde yaşadığı toplumun mührünü gizler. Yani edebi eserler bireysel olduğu kadar sosyaldirler de. Bir döneme ait bir edebi eser yazıldığı dönemin fikirlerini, inançlarını, ihtiyaçlarını, eğilimlerini de bünyesinde gizler. Edebi eserler dönemindeki sosyal ve kültürel yapıdan

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 6 Spring 2014

ayrı yorumlanamazlar. Bu konuya dikkat çeken Kemal Karpaz “Türk Edebiyatında Sosyal Konular” adlı eserinde bunu önemle vurgular: “Türkiye’nin sosyal tarihini yazacak olanların ilk sağlam kaynağı şüphesiz ki edebiyat olacaktır” (Karpaz,1962:10).

Hiçbir sanat dalı, hiçbir bilim disiplini insanın hazzını ve acısını ifade etme, hayata geçirme ve dünden bugüne taşıma konusunda edebiyat kadar sarsıcı olamaz. Hiçbir belge ve bilgi insanoğluna geçmiş zamanın fikirlerini ve duygularını bir edebi eser kadar hayat ve hisle dolu olarak gösteremez. Geçmiş zaman içinde bir ailede yaşanan sıcak ilişkiler ya da aile içi çatışmalar ancak edebiyat aracılığıyla dile dökülür. Yani hisleri ve duyguları ile et ve kemikten öte bir varlık olan insanı, insan sıcaklığını, insan duygusallığının derinliğini edebiyat kadar ifşa eden, yaşanılmışlığını beyan eden, bir başka sanat dalı ya da bilim disiplini yoktur. Hayat ve Hatıratım, kültürel açıdan bir dönüşüm süreci yaşamakta olan bir toplumu, o toplumun mensubu olan insan grubuna has etkilenmeleri de anlatır. Bireyin perspektifinden bir şehre mensup insan topluluğunu ve o insan topluluğunun yaşam biçimini, adet, gelenek ve göreneklerini yansıtır. Tanzimat sonrası Türk toplumunun yaşantısı üzerine yazılan, içinde tahkiye unsuru taşıyan tüm eserlerde Türk toplumunun yaşadığı kültürel dönüşümün izlerini görmek mümkündür. Yani o dönemde yazılan roman ve hikayelerin yanı sıra anı, hatıra, seyahatname, günlük tarzı eserler de gündelik sosyal yaşantıyı gizler. Ancak edebiyatın taşra yani İstanbul dışına açılışı, ilk ve ilkel örnekleri Tanzimat dönemine ait olmakla beraber, yoğun olarak edebiyatı istilasını 1950 sonrası ortaya çıkan köy romanı iledir. İstanbul dışı, yani taşra ya da köyün romana, edebiyata girişi “siyasi ve sosyal gelişmelere bağlı olan ve amacı gereği de sosyal karakteri ağır basan bir romandır” (Kaplan,1997:555). Gerçek şudur ki taşranın edebiyata, romana girişi ve eserlerin sayısal olarak artması için Cumhuriyet sonrasını beklemek gerekecektir. O halde İstanbul dışında yaşanan sosyal, kültürel, gündelik hayatın bilgisinin habercileri olan kaynaklar nelerdir? Biz o dönem roman, hikaye ya da gerçekliği yansıtmaya gücünün arttığı anı, günlük, seyahatname türünde yazılmış eserlerden hareketle İstanbul’daki gündelik hayatın bilgisine ulaşabiliyorsak da, İstanbul dışındaki gündelik yaşamla ilgili bilgilerimiz yok denecek kadar azdır. İşte bu noktada anılar ve seyahatnameler işlerlik kazanmakta, o dönemde yazılmış anı türünde bir eser, içinde yaşanan şehirden ve o şehirde yaşanan bireye indirgeyebileceğimiz yaşamdan da bahsediyorsa çok önem kazanmaktadır. Hatta yabancı seyyahların yazdığı seyahatnamelerden özellikle yolu Anadolu’ya düşenler çoğu zaman içinde barındırdığı subjektif unsurlara rağmen bu anlamda çok kıymetlidir. Rıza Nur’un Hayat ve Hatıratım adlı eseri de o dönemde Sinop’ta gündelik hayatın bilgisini bugüne ulaştırmak açısından dikkate değerdir. Hayat ve Hatıratım Sinop şehrinin geçmişini sınırlı da olsa bugüne aktarmakta ve okuruna ötelardan sesler taşımaktadır.

“Meşrutiyetten cumhuriyete geçiş safhasındaki fikir ve siyaset adamlarından biri”(Ülken,1992:355) olan Rıza Nur, adeta Sinop’la özdeşleşen (Ersoy,1997:24) bir isimdir. 1879-1942 yılları arasında yaşamış hekim, siyaset adamı ve yazardır. Sinop’ta doğmuştur. İmamoğlu diye bilinen bir aileden kunduracı Mahmut Zeki Efendi’nin oğludur. 1901 yılında Askeri Tıbbiye’den yüzbaşı olarak mezun olur. 1907’de cerrahi profesörü, 1908’de binbaşı olur. II. Meşrutiyet’in ardından 4 Şubat 1909’da yapılan seçimlerde Sinop’tan milletvekili seçilir. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı’na da Sinop mebusu olarak giren Rıza Nur meclis dağıtılınca Ankara’da toplanan Büyük Millet Meclisi’ne katılır. Lozan görüşmelerine katılan heyetin içinde bulunması, uluslararası siyaset bağlamında da adını ön plana çıkarır. 1923’te yapılan seçimlerde yine Sinop’tan milletvekili olur. Mustafa Kemal’in idaresiyle anlaşılamadığı için 1926’da yurt dışına gider. Daha sonra Türk tarihi ve Türkoloji sahalarında çalışmıştır. (Birinci, İslam Ansiklopedisi:66)

Hem Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde, hem de Türkiye Cumhuriyetinin ilk döneminde siyaset hayatının içinde aktif olarak yer almasına rağmen asıl ününü, sansasyon yaratan “Hayat ve Hatıratım” adlı eseri ile sergilemiş olduğu marjinal söylemle yakalamıştır. Eser marjinal söyleminin ötesinde, yazarının yaşadığı bölgeye has sosyal ve kültürel hayatı gizlemektedir. Eserin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

yazma zamanı 1929 ile 1935 yılları arasında geçen zamandır ve Paris'te kaleme alınmıştır. Ancak eserde konu edilen olayların yaşandığı zaman dilimi, 1890-1900 arasında geçen yıllardır. Rıza Nur çocukluğunun Sinop'unu anlatır. Bu anlatı belirli bir zaman perdesi aralığından gerçekleştirilmektedir ve anıların yazıldığı mekan da anıların yaşandığı mekan değildir. 1900'lü yılların kültürel yapısını 1929-1935 yılları arasında, yani olayların üzerinden yaklaşık olarak 30-35 yıl geçtikten sonra bir yetişkin bakış açısıyla vermektedir. Eser, Sinop'ta 1900'lü yıllardaki-Cumhuriyet öncesi ve Osmanlı kültürünün son bulduğu yıllar -sosyal ve kültürel yaşantıyı günümüze taşımaktadır. Özellikle Osmanlı'nın son zamanları ve Cumhuriyetin ilk yılları dikkatle incelenmesi ve kültürel bağlamda kritiğinin yapılması gereken yıllardır. Mevcut dönemde Türk toplumunun yaşantısı üzerine yaşam birikimleri oluşturmak ve Türk toplumunun psikolojik yapısının tespiti, aynı zamanda bugünü de daha iyi anlamamıza ve yorumlamamıza sebep olacaktır.

Yakın dönem Türkiye tarihinin adeta tabu isimlerinden biri haline dönüşen Rıza Nur, adı Sinop ile anılan isimlerden birisi, hatta birincisi. Bir topluluğa, insanların sosyal bağlarla bağlanarak bir arada yaşamakta olduğu bir mekana kütüphane kurmaktan ve bağışlamaktan daha kalıcı ve faydalı bir eylem olamayacağı herkesin kabul ettiği bir gerçek olmalıdır. Rıza Nur'un kütüphanecilik tezi ve ideali, kütüphane oluşturma ve gelecek nesle aktarma fikri onu ait olduğu insan topluluğu içinde bir adım öne çıkarır.

Sinop şehri, denizi ve doğası başta olmak üzere tarihi hapishanesi, ünlü filozof Diyojen'i ve Rıza Nur Kütüphanesi ile isim yapmıştır. Kütüphane ve hapishane kelimelerinin kombinasyonu doğal olarak "Her kütüphane bir (bin) hapishane kapatır." şeklinde farklı söylemlere sahne olan ünlü atasözünü akıllara getirir. Ya da paradoksal bir anlatımla bir insan neden kütüphane oluşturma ihtiyacı duyar? Hapishaneleri kapatmak için mi?

Rıza Nur hatıraların birinci cildinde kütüphanesini anma lüzumu hisseder. Tıbbiye talebesi olduğu dönemde maddi yönden sıkıntı çekmekte, istediği kitapları alamamakta, babası ise ihtiyarlayıp kazancı azaldığı için ona yeterince maddi destek sağlayamamaktadır. Bu durum Rıza Nur'da geleceğe dönük kütüphane kurma ve yaşatma fikrini doğurur.

"İşte o vakittir ki; Bir gün param olursa parasız gençler kitap bulabilmesi için bir kütüphane yapmağa ahdetmiştim. Şükür beş yıl evvel muvaffak oldum. Sinop'ta bir kütüphane yapıp vakfettim" (Nur,1967:103). Diyen Rıza Nur kütüphanesini geleceğe taşımak üzere kurduğunun altını özenle çizer. Bir milletin iyi eğitilmesinin ve iyi talebe yetiştirmesinin ön şartı, kitap sayısının çokluğu ve nitelikli programlardır. Milli eğitimin amacına ulaşması için bu şarttır. "Demek mektepler iyi programlar ve iyi muamelelerle olursa iyi talebe yetiştirirler ve millette ne kadar çok kitap olursa evladı o kadar iyi ve malumatlı olur" (Nur,1967:117).

Geleceğin gençlerine kütüphane oluşturarak adını ölümsüzleştirmeye çalışan Rıza Nur bir de eser yazar. Rıza Nur birçok eser yazar. Ama sansasyonel olan, onu bugüne taşıyan bir tane eseri vardır: "Hayat ve Hatıratım". Bu eserin yaratılma ve saklanma süreci de onu sıra dışı ve ilginç kılmaktadır. Doktor Rıza Nur kendi "ben"i dışında, bir "öteki" ile paylaşmadığı bir hatırat kaleme alır. Bir insanın hatırat oluşturmalarının gizliliği doğal görünürken aynı insanın oluşturduğu hatıratı muhafaza etme seçimi onun gizemini artıracak, insanlardaki merak duygusunu en üst seviyeye ulaştıracaktır. Hatırat, açılmamak kayıt ve şartıyla Rıza Nur tarafından dünyanın dört büyük kütüphanesine bırakılmıştır. Üstelik hatırat sahibi 1942 yılında Türkiye'de vefat etmiş, bu süreç içerisinde de hatıratı ifşa etmemiştir. Hatırat'tan Türkiye'de ilk bahseden Doç. Dr. Cavit Orhan Tütengil olmuştur. Londra'da British Museum'da Şark Yazmaları Bölümü'nde incelemelerde bulunurken Rıza Nur'un basılmamış hatırat ve eserleriyle karşılaşır ve bu eserlerin muhtevasını anlatan üç makale yazar (Nur,1967:6). Hatırat'ın saklanma şekli ve siyasi yönü, açtığı tartışmalar tarihçilerin alanına giren ve tarihçilerin tartışması gereken, doğru ve yanlışlarının tarihçiler yoluyla

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

tespit edilmesi gereken mevzulardır. Ancak Hatırat enteresan detaylarla doludur. Hatırat belli fikir gruplarının, yakın dönem Türkiye tarihine dair kendi anlayışına uygun fikir unsurları yakalamaya çalıştığı, deliller aradığı bir eser olmuştur. Farklı anlayışın temsilcileri, ideolojik bağlamda kendi görüşüne hatırat malzeme bulma yarışına girmiştir. Rıza Nur Hatırat'ta özel hayatına varana kadar her şeyi sansürsüz kaleme alır. Rıza Nur siyasi tartışmaların dışında tutulmak koşuluyla ve ideolojik yönleri ayrıştırılarak okunmalıdır. Ancak bu tarz bir okuma ile yansız bir değerlendirmeye tabi tutulduğu ve eserdeki mübalağa unsurları ayrıştırıldığı takdirde, alanında uzman tarihçiler vasıtasıyla önemli bir tarihi kaynak haline dönüşebilmesi muhtemeldir.

Rıza Nur'un anılarını kaleme almasının iki sebebi vardır. Bunlar yazdığı anılara evrensel bir boyut katma heyecan ve arzusunu da beraberinde taşır. Rıza Nur'un anılarını yazmasının sebebi kişisel değildir, yani anı yazmanın hedeflerinden biri olan adını ebedi kılmak gibi bir amacı yoktur. Ya da çoğu zaman ünlü kişilerin yaptığı gibi para kazanmak arzusunda da değildir. Rıza Nur'un anılarını yazmasının sebebi öncelikle kendisinin de varoluş sebebi saydığı milletine, yani Türk'e hizmettir. Rıza Nur'da milliyet fikri her şeyin ötesinde ve öncesindedir. Türklüğe hizmet fikri dışında anılarını yazmasının bir diğer sebebi de ilme hizmettir. Yazar bunu daha henüz anılarının başlangıcında "Türk'e ve ilme hizmet" olarak dile getirir (Nur,1967:52). Yaşadığı hayat kendince, şahsi, idari, siyasi, ahlaki görgü ve tecrübe ile dolu bir hayattır. Yani Rıza Nur'un özenle ve döne döne tekrarladığı ifade, anılarını yazma sebebinin kişisel olmayıp milletine karşı kendini yükümlü saydığı bir vazifeyi ifa etmek üzere kaleme aldığıdır. Türk milletine olan ebedi ve ezeli sönmez muhabbeti ve Türk milletine hizmet hırsı onu bu yola sevk etmiştir. O'na göre bir tecrübenin edinilmesi bazen eziyet ve cefalar çekilerek, bazen de felaketler sonucunda gerçekleşir. Yazarın bu noktada tecrübelerini aktarmak istemesinin sebebi de budur. Adı Türk olan milletin bu görgüleri hazır olarak bulması, eziyet çekmeden ve felaketlere uğramadan öğrenmesi için anılarını yazmıştır. Bu aynı zamanda mukaddes bir vazife ve yaşamın, hayatta kalmanın karşılığıdır, borcudur.

Yazarın yaşam tecrübelerini aktarırken yaptığı bir şey daha vardır ki asıl amacın yanında ve hatta dışında olan bu tali amaç, kitabı siyasi yönü ile birlikte daha da ilginç kılar. Yazar, yaşadıklarını anlatırken bu vesileyle içinde yaşadığı topluluğun sosyal ve kültürel hayatına, onların adet, gelenek ve göreneklerine de yer verir. Yazarın çocukluğunu geçirdiği ve anılarına da kaynaklık eden, fon vazifesi gören şehir Sinop'dur. Elbette eser bir kültür tarihi değildir. Ama eserden süzülen kültüre dair unsurlar değerlidir ve Sinop Tarihi araştırmacılarına kaynaklık edecek bilgilerdir. Eserde verilen bilgiler rapor şeklinde hazırlanmış değildir. Doğal olarak eser içinde gelişen ve yazarın yaşantıları ile örülmüş olarak sunulan bilgilerdir. Eser kültür tarihi araştırmacılarının başvurabilecekleri bir kaynak özelliği taşır.

Kültürel yapı bir yönü ile mazi ile iç içe olan bir yapıdır. Maziden taşınan kültürel miras imlerinin üzerine yenileri eklenerek kültür oluşturulmaya devam edilir. Kültür kavramı durağan, sabit bir kavram değildir; sürekliliği olan, hareketli bir kavramdır. Maziden ayrık bir kültür kavramı düşünülemez. Bu sebepten de geçmişi bilmeden toplumun bilinçaltını kavramak ve değerlendirmek mümkün değildir. Kültürel yapı, en dolaysız ifadeyle; ataların maddi ve manevi alanına katkılarla oluşturulan aynı zamanda oluşturulmaya devam edilen, canlılık taşıyan bir alandır. Atalardan yalnızca medrese, cami, yol, köprü kalmaz. Bunun yanı sıra görgü, gelenek, adet, formlar, yaşam biçimleri kalır. Kültürel yapı, kısaca ataların oluşturdukları ve nesilden nesile aktararak bugüne ulaşan ve bugün de oluşturulmaya devam edilegelen maddi ve manevi kültür unsurlarının tümüdür.

Bu bağlamda inceleme, Rıza Nur'un anıların önsözünde ifade ettiği, kendi söyleyişi ile eserde sözü geçen "etnografik, harsi ve emsal malumat" üzerine olacaktır (Nur,1967:52). Yani yazar bu kitapta özel, mesleki ve siyasi hayat öyküsünün yanı sıra bulunduğu şehrin etnografik ve harsi bilgisine de yer vereceğini söylemiş ve bunu kısmen de olsa gerçekleştirmiştir. Etnografik bilgi,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

toplumları ve aralarındaki ilişkileri araştıran ve kültürel miras olarak nitelendirilen kaynakları inceleyen bir ırk bilimidir.

Hars ise Ziya Gökalp tarafından Fransızca kültür sözcüğünün bir yarısını karşılamak üzere kullanmış ve sosyoloji literatürüne kazandırılmış bir kavramdır. Ziya Gökalp, kültürü "hars" ve "tehzib" olarak ikiye ayırır ve harsı, milli kültür ile eşanlamli olarak birbirinin yerine kullanır. Hazinesi ve müzesi halk olduğu için harsı demokratik ve milli, tehzibi ise hakiki aydınlara mahsus olup milletlerarası bir vasıf da yüklendiği için aristokratik, bütüne ait görmüştür(Gökalp,1970:104-105). "Milli kültür, halkın geleneklerinden, yapageldiği şeylerden, örflerinden, sözlü ve yazılı edebiyatından, dilinden, musikisinden, dininden, ahlakından, estetik ve ekonomik mahsullerinden ibarettir"(Gökalp,1970:104). Tehzib, hususi bir terbiye ile husule gelmiş, hususi bir duyuş, düşünüş ve yaşayış tarzıdır" (Gökalp,1970:105). Bu durumda harsın karşılığı milli kültür, tehzibin karşılığı ise milletlerarası kültür olarak alınmalıdır. Rıza Nur, sadece kendi mensubu bulunduğu halkın milli kültür unsurlarının değil, bunun yanı sıra yaşadığı toplumdaki diğer halkların da kültürel unsurlarının ve bu kültürler arası etkileşimin de bütünleşik olarak aydın bakışıyla taşıyıcısı olacağının habercisi olur.

Esasen Rıza Nur Cumhuriyetin ilk yıllarında buna başlangıç oluşturan girişimlerde de bulunmuş, bu işin devlet yolu ile gerçekleştirilmesinin imkanlarını ve sınırlarını da zorlamıştır. Rıza Nur Milli Mücadele Hükümetlerinde Maarif (1920-1921), Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiyye vekili sıfatıyla bulunur. 1920 yılında Doktor Rıza Nur'un emriyle, gelecekteki politikalara yön vermek üzere, Türk toplumunun o günkü içinde bulunduğu durumu belirlemek için "Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası" adı verilen bir dizi vilayet monografisi hazırlanmıştır. Bu monografiler, Milli Mücadele dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu coğrafyasının durumuyla ilgili verdiği değerli bilgiler nedeniyle çok önemlidir. Hazırlanan kitaplarda, konu edilen vilayetlerin coğrafi konumu, iklimi, doğal oluşumları ve kaynakları, ziraat ve hayvancılık açısından durumu tespit edilmektedir. Bunun dışında vilayetler; geçim kaynakları, nüfus, konuşulan diller, giyilen kıyafetler, gelenek ve görenekler, sağlık, eğitim ve diğer resmi kurumlar, bulaşıcı hastalıklar, doğum ve ölüm oranları gibi açılardan da değerlendirilmiştir. Rıza Nur, dizinin hazırlanması ve basılması ile ilgili bilgileri, ilk kitap olan Sinop için hazırlanan monografinin önsözünde verir. Bu eserlerin istenilen mükemmeliyette olmasa da, başlangıç olması açısından dikkate ve kayda değer eserler olduğunu vurgular (Mehmet Said, 1922:5). Rıza Nur'un 10 Mart 1922'de esere yazdığı önsöze göre bunların arasında en güzel olan çalışma da Sinop iline ait olan çalışmadır (Mehmet Said, 1922:5).

Hayat ve Hatıratım adlı eser "Sinop'ta Rumi 1294 yılında doğmuştum"(Nur,1967:54). diye başlar. Eser boyunca devam edecek olan hakim duygu Sinop'un güzelliği ve hatta dünyanın hiçbir yerinde bulunmayan güzelliğidir. Bu ayrımın ve özel kılmanın dışında tutulan tek şehir vardır, o da İstanbul'dur.

"Sinop güzel bir şehirdir. Bir yarımadaanın berzahı üzerindedir. Öyle güzel manzaraları vardır ki, bayılırım. Bu kadar yer gezdim, en güzel yer İstanbul, sonra Sinop'tur" (Nur,1967:60).

Ancak yine de Sinop'a kıyamaz. "Sinop'ta tabiat pek güzeldir. Seyyid Bilal'den bakınca manzarası harikuladedir. Yarımada üzerinde onbeş kadar menba vardır. Hele Sinop'ta bir gurub olur, İstanbul'da da, hiçbir yerde de eşi yoktur. Bu grubu Meydaneteği'nden seyretmelidir. İnceburun üzerinde ufuk, türlü renkler ve altın yaldızları içinde semavi, ilahi bir tablo olur" (Nur,1967:61).

Sinop'ta mekanın güzelliği, insanların ruhuna yansımıştır. Sinop şehri ne kadar güzelse insanları da bir o kadar güzeldir. Sinop bu doğal güzellikten nasibini almış insanların yaşadığı bir şehirdir ve bu güzellik adeta Sinop insanının ruhuna işlemiştir. Sinop şehri ahlaklı, dürüst, namuslu insanların şehridir. Nostaljik bir dönüşle yazar, çocukluğunun Sinop'unu hatırlar. Çocukluğunda bir hırsızlık, fuhuş olayı işitmediğini anlatır. O kadar ki insanlar kapılarını dahi kilitlemezler. Geceleri

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

erkekler kahvehanelere, kadınlar birbirlerine misafirlğe gittikleri için herkes ayrı anahtar taşımaz. Bunun yerine kapıların birer ipi vardır ve dışarıdan gelen biri, bu ipi çekerek eve girer. Bu sebepten kilit olayı yoktur. Kilit olsa bile kapısını kilitleyen anahtarı kapının eşiğine bırakır. Buna rağmen hırsızlık olayı yaşanmaz. Bunun sebebi yasalar ve hükümet değildir. Bu kendiliğinden oluşan bir asayiş ve namus anlayışı ile gerçekleşmektedir. Ancak bunlar çocukluk yılları ile sınırlıdır. Yazar çocukluk ile yetişkinlik yılları arasında bir karşılaştırmaya giderek, Sinop'ta hırsızlık ve fuhuş olaylarının işitilmekte olduğunu söyler.

Hayat ve Hatıratım'da Osmanlının son döneminde Sinop'taki ekonomik yapıya değinen bölümler de mevcuttur. Anlatılar ve anlatılardaki olay parçaları birleştirildiğinde o dönemde Sinop'taki ekonomik yapıya dair bir fikir oluşabilmektedir. Sinop halkının tüccar, marangoz ve gemici olduğu verilen bilgiler arasındadır. Sinop bir asır evveline kadar Anadolu'nun en mühim kalası, şehri ve limanı olmuştur. Çocukluğunda Sinop ahalisinin iki yüz kadar yelken gemisi ve tersanesinin varlığından söz eder. Tersanenin önemini azalmasını vapurların icadı ve savaş usullerinin değişmesine bağlar. Sinop'un eski bir balıkçılık merkezi olması vurgulanan bilgiler arasındadır. Ancak balıkçılık sanatının da ölmüş ve sönmüş olduğu ifade edilir. Balıkçılık sanatının durağanlaşması Sinop insanının, Sinop halkının vurdumduymaz tembelliğine örnek olmak üzere Rıza Nur'un ironik yaklaşımıyla hatıratıta yerini alır (Ersoy,1997:24). "İnsanlar balıkları yiyecek yerde, şimdi balıklar denizde birbirini yiyor. Bu servet bu halkın ayağı dibinde boşuna duruyor. Balıkçılar limandan dışarı çıkmazlar. İsterler ki; balık limana, kendi ayaklarına gelsin" (Nur,1967:61).

Sinop'ta bu dönemde nüfus çoğunluğunu Müslümanların oluşturmalarına rağmen, daha çok Hristiyan azınlıklar ticaret ve zanaatı ellerinde tutmaktadırlar. Yazar bu noktada kaybolmaya yüz tutan, günümüze sadece adı kalmış olan sanatlardan biri olan yemenicilikten bahseder. Babası Sinop'a kunduracılığı sokan ve çıraklar yetiştiren bir kişidir. Bu kişisel ayrıntının hemen yanı başında bize genelde yemenicilik ve özel olarak da Sinop'ta yemenicilik sanatı hakkında bilgiler verilir. Yazarın bize verdiği bilgilere göre babası askerlikte kunduracı bölümüne verildiğinden bu sanatı öğrenmiş, Sinop'a dönüşte bu mesleği icra etmiştir. O vakitler Sinop'ta kunduracılığın bilinmediğini, babasının Sinop'a kunduracılığı meslek olarak tanıttığını söyler. Daha öncesinde Sinop'ta yemenicilik sanatı mevcuttur. Yemeniciler sahtiyan ve köselelerini Sinop'un tabakhanesinde kendileri yapar, bunlardan yemeniler yapıp pazarlarda satarlarmış. Bu noktada yazar kaybolan değerlerin ardından adeta ağıt yakar. "Sinop mamur, ahali kalabalık, yemeniciler her esnaftan fazla idi. (...) Bugün Sinop yanmış, harap, ıssızdır. Ancak üç dört yemenici kalmıştır. Avrupa derileri tabakhaneyi de söndürdü" (Nur,1967:60). Daha sonrasında ise Sinop Rumları kunduracılıkta ilerleme gösterip çoğalmışlar ve bu sanatı Türklerin elinden almışlardır. Sinop iline ait 1922'de oluşturulan şehir monografisinde Dr. Mehmet Said de yemenicilikten bahseder. "Beş on sene evvel Sinop'un terzi ve kunduracıları da meşhur idi. Gerze ve Boyabat'ta yemenicilik sanatı mevcut ve sanatkarları çoktur" (Nur,1967:31).

Eserde toplum hayatının dinamiklerinden biri olan eğitime de yer verilmiştir. Şehirde ve genel olarak da o devirde eğitim hayatı ile ilgili bakış açısı da eleştireldir. Rıza Nur dört yaşında Kapan'daki ilk mektebe başlar. Çocukları mektebe başlatmak merasimle gerçekleşmektedir. Bir alayla ve ilahi ile çocuk mektebe götürülür. Çocuk iyi giydirilir, başına altınlar konur, boynuna hamayılvari Supara kesesi takılır. Bunların hepsi çocuğu okula alıştırmak ve teşvik etmek içindir. (Bu arada Supara'nın risale olduğu notu eklenir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre Supara Osmanlı döneminde okul kitaplarının genel adıdır.) Ancak yazar bunun da çocukluğuna dair bir merasim olup artık eğitim hayatına başlayan bir çocuk için aynı törenin gerçekleştirilmediğini söyler. Sıralarda oturarak ders görürler, ancak ders sırası geldiğinde hocanın önünde kuru tahta üzerine diz

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

çökmektedirler. Bu mektepten hatırında kalan değnekleri ve falakaları olan ve bunlarla öğrencileri döven biri başhoca vazifesi gören iki sarıklı hocadır.

İlk mektepten sonra, on yaşında Selçuklulardan Sultan Alaattin'in yaptırdığı Büyük Cami'nin avlusundaki Rüştîye Mektebi'ne giden Rıza Nur, bu mektepte yaşadıklarından hareketle mektep yıllarını ve mevcut ezberci eğitimi eleştirel bir üslupla anlatır. Bu mektepteki ceza sistemine dayanan ezberci eğitim olumsuzluklarla ifade edilir. Arapça emsile, avamil, ızhar, maksut, kafiye bunların hepsini, hatta Şeyh Sadi'nin Gülistan'ını ezberlediklerini “ne biz anlayarak, ne de hocalar anlatabilerek ezberlettiler” şeklinde alaya alır. Eserde falakaya yatmak ve falakanın mahiyeti hakkında da ayrıntılı ve canlı bilgiler mevcuttur. “Falaka bir kalın sopa bir ip iki ucuna bağlanmış, ayakları bu ipe geçirip değneği büküyorlar. Ayaklar değnekte sabit kalıyor. Ayaklar çıplak. Hoca, koca bir kızcılık değneği ile alabildiğine tabanlara vuruyor. Dayak yiyen yürüyemiyor. Taban şişiyor. Bazen kanıyor” (Nur,1967:70).

Cezanın yanında mükafat da vardır. Rüştîye Mektebi'nin son sınıfına geçerken imtihan olup “kreple sarılı kurdele ile bağlı on kitap mükafat kazandığını” söyler (Nur,1967:77). Ancak burada da hedef kitlenin düşünülmeysi bir olumsuzluğa yol açar. Yazar hediye edilen kitapların çocukların yaşına uygun olmayan evli-yetişkinlere yönelik yayınlar olduğunu ifade eder.

Çocukların ve gençlerin kendi seviyelerine uygun vatanını ve milletini sevmeye yönelik, kahramanlık eserleri okumaları gerekmektedir. Milli terbiye ancak bu tarz eserlerle kazanılır. Milli terbiye kaynakları dediği halk hikayeleri ve kahramanlık hikayelerinden de bu vesile ile bahseder. Hatta Türk milletinin kahramanlık duygularının kaynağı bu hikayelerdir (Nur,1967:72). Muhammediye, Ahmediye, Seyyid Battal Gazi, Kan Kalesi, Hayber Kalesi gibi kitapları okumak ona kahramanlık hevesi getirmektedir. “Anlıyorum ki Türk'ün o eski meşhur kahramanlık terbiyesini bu eserler veriyordu. Yazık ki hepsi de on paralıktı oldu. Şimdi asrı olarak onları yeniden yazmak lazımdır.” (Nur,1967:72) “Bu eserler ne mühim eserlerdi. Bence şüphe yoktur ki; Türk'ü kahraman eden, bu kadar fütihat yaptıran yüzde doksan çocuklukta bu eserlerin verdiği terbiyedir. Bunlar ıslah edilerek yeniden basılrsa milli terbiye için büyük yardımları olur” (Nur,1967:73).

Çocukluğuna dönen yazarın çocuk oyunlarından bahsetmesi de böylelikle kaçınılmazlaşır. Sosyal hayatın bir başka yönünü oluşturan, sosyal hayatta büyük yer tutan oyunlar yazarın özenle öne çıkarmaya çalıştığı unsurlar arasında yer alır. “Oyunun tüm dünyada çocukların ihtiyaç duyduğu temel unsurlardan biri olması onun evrensel bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır” (Fırat,2013:886). Hem çocukların hem yetişkinlerin yaşamında önemli ve büyük bir yer tutan oyunlar; insan yaşantısında günlük sıkıntılardan uzaklaşarak eğlenceli bir boşluk yaratma, yaşama keyifli bir ara olarak da düşünülebilir. Rıza Nur eserinde, tıpkı halkbilimcilerin yaptığı derleme işini gerçekleştirir ve altına imzasını da atar. Zamanında Sinop'ta oynanan çocuk oyunlarını betimleyerek kayıtlayan yazar bunların kaybolmasına gönü razi olmadığı için yaptığını da söyleyerek sorumlu aydın kimliğini pekiştirir. Çocuk oyunlarını anlatırken de milli endişeler ön plandadır. Zaten anlattığı ve tanıttığı oyunları milli oyun ve sporlar olarak adlandırır.

Rıza Nur çocukluğunu anlattığı bölümde, oynadıkları on ayrı çocuk oyununu ayrıntılı olarak tanıtır. Saklambaç, Kaydırak, Dilden, Ceviz, Körebe, Bohça Oyunu, Uzun Eşek, Kale, Top, Esir almacağı bu oyunlar arasındadır. Bu oyunları en ince ayrıntısına kadar betimleyerek anlatan yazar insan hayatında önemli bir yeri olan oyun kavramının cehaletle alakalı olarak değiştiğine ve değişen oyun algısına da dikkat çeker. Bu oyunlar arasında Saklambaç, Körebe, Uzun Eşek, Kale, Top bildiğimiz ya da bugün karşılığı olan oyunlardır. Kaydırak oyunu adı tanıdık gelmesine rağmen bugün oynanmayan bir oyundur. Oyun şöyle canlandırılır: “Enli ve mücella taşlar ile dikili olan bir kazığı vurup etrafındaki daireden çıkarmaktır. Taş kaydırır bir surette atılır”(Nur,1967:63). Dilden oyunu: “Bu İstanbul'da Bile denilen şeydir ki, Fransızcadan alınmadır, dilden asıl Türkçesidir. Bunu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

kendimiz yapardık. Bir ufak ceviz kadar bir taştır. Tuğla veya kiremiti ufak ve yuvarlakça bir halde kırıp çeşmenin yanındaki kaldırım taşlarına sürttüre sürttüre yuvarlak ve mücella yapardık. Dildenlerle yuvarlıyarak zorlu oyunlar oynadığımız gibi yere bir çiviye dikip üzerine para kor ve paraya nişan da atardık”(Nur,1967:63). Ceviz oyunu çukur yapıp içine ceviz atarak doldurmak suretiyle oynanan bir oyundur. Bir bohçayı kucaktan kucağa atarak oynanan oyunun adı ise bohça oyunudur. Esir almacağı ise iki tarafla oynanan bir oyundur. Bu taraflar birbirinden esir almak için koşuşurlar.

Yazar oyunları anlatırken oyunun gerçekliğine tanıklık edebilecek adeta şehrin coğrafi yapısına kodlanmış deliller ve izler de sunar. Şehir bir hayli değişikliğe maruz kaldığı için gerçeklik durumunu ölçemeyeceğimiz göstergeler olmasına rağmen anlatım içten, samimi ve enteresandır. Çocuklar sadece oyunu değil, oyunun coğrafyaya kazıdığı izleri bile miras olarak devralmıştır. Bu durum Dilden oyununun anlatımında ortaya çıkar: “Bizim evin yanında aşağı hamamın önündeki çeşmenin kaldırım taşlarında bu sürtmelerden hasıl olmuş uzun ve ortası geniş oyuklar vardır ki; son zamana kadar orada gördüm. Bilmem hala duruyor mu? Bunlar bu sürtmelerin açtığı oyuklardır. Biz bu oyukları hazır bulduk. Demek birkaç asırdır vardı. Görülüyor ki o vakit her şey millidir. Ama kabaca. Zararı yok” (Nur,1967:64).

Söz konusu yıllarda çocuklara ait oyunlar olduğu gibi, büyüklere ait oyun çeşitleri de bulunmaktadır. Büyüklerin oyun oynaması, sonradan icad edilmiş olmayıp atalardan kalma bir gelenektir. Cuma günleri Meydan Eteği denilen kale harici geniş yere çıkarak top, çomak, cirit oynandığı, güreş ve at yarışları yapıldığı anlatılır. Ancak büyüklerin oynadığı oyunlar da zamana direnememiştir: “ Ben yirmi yaşlarımı bulduğum zaman bunlar büyükler için ayıp addedilmiş ve sönmüştür. Atalarda ne iyi adetler varmış, sonraları cehaletle nasıl sönmüştür” (Nur,1967:69). Yine oyunlarla ilgili olmak üzere eser boyunca devam eden aynı ruh hali ile karşılaşmak mümkündür. Bu ruh hali geçmişe duyulan özlem ve yeniyi reddeden ruh halidir. “Yazık ki hepsi terk edilmiştir. Demek bugünkü Avrupalılar gibi Türk’ün sporu da varmış. Demek Türk eskiden çok iyi imiş. Sonra kötüleşmiş. Avrupa kari teceddüd hareketi de onu büsbütün mahvetmiştir. Çünkü eskiyi, milli şeyleri yıkmış, yerine Avrupa karisini de koyamamış. Bu teceddüt devresi bizim için bir fetret devresi olmuştur” (Nur,1967:65). “Sadece mekânsal özellikleriyle değil aynı zamanda kültürel ve toplumsal nitelikleriyle de Batı’dan farklı bir portre çizen Doğu coğrafyasını ve orada yaşanan sosyal hayatı, Batı’da kurulmuş hayallerle yansıtmaya çalışmak, itibarî bir âlem oluşturmaktan ileriye gidemez”(Karataş,2013:1161).

Mahallede icra edilen oyunların dışında çocukların özellikle de erkek çocuklarının hayatında kuşlar ve kuş avlama önemli yer tutar. Çocukluğuna dönen yazar kuş avladığı zamanlara dair kuş türleri ve avlama teknikleri hakkında önemli bilgiler verirken aynı zamanda bu bilgilerin kaybolmasını önlemiş, kayıt altına almış olur.

Rıza Nur çocukluğunun geçtiği 1895’li yıllarda adada kafes kuşları, iskete, meriç, florya, saka, kanarya gibi ötücü, atmaca gibi avcı kuşların avlanıp evde bakıldığını kaydeder. Kapanca kurarak, ökse koyarak saka, florya, iskete,meriç avlamakta ve evde bakmaktadır. Kuşçuluk ve kuş avlamaya ilişkin şimdilerde kullanılmayan terimlerin de günümüze taşıyıcısı olur. Selme, torlak, salmostra kelimeleri bu türden kelimelerdir ve yazar bu kelimeleri ayrıntılı olarak açıklar.

Selme: Meriç kuşlarının talim edildiği düzeneğin adıdır. Selme bir ucunda iki çatalı olan bir çubuktur. Çatal olan yere ceviz takılır. Meriğin ayaklarına ip bağlayıp bir ucu da selmeye bağlanır. Hayvan talim neticesi uçar ve selmeye konar, cevizi yer. İlk zamanda bunu yapamaz, ayaklarından asılı kalır. Böyle kuşun adı torlaktır. Salmostra: Bir bahçe veya kırdaki iki metre kadar boyda bir kazık dikilir. Ucuna bir tarafa selme ile torlak kuş yatay olarak, bir tarafına da yine yatay olarak ökse sarılmış çubuk konur. Büyük kazığın ortasına bir ip bağlanıp kırk elli adım kadar uzakta oturulur.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

Buna salmostra denir. Yazar saka ve florya kuşlarının da avlanma biçimlerinden uzun uzadıya bahseder (Nur,1967:71-72).

Yazarın çocukluk anıları içinde kuşlar dışında, köpekler de önemli yer tutar. Rıza Nur mahallenin köpeklerini bile bir vesile ile zikreder. Sinop şehrinde köpeklerin muayyen hudutları vardır. Kimse kimsenin hududunu aşmaz. Köpeklerle verilen isimlerden bahsetmekle kalmayıp kelimelerin etimolojisi üzerinde de durur. Karabaş kelimesinin etimolojisini verir ve çeşitli köpek isimleri sıralar. Sinop'ta köpek yavrusuna gölbez ya da enük dendiği bilgisi ile birlikte karabaş, gölbez, enük, tazı kelimeleri (Nur,1967:65-66) günümüze kadar ulaşan kelimeler olup kitabın anlatı sınırları içinde hayat bulur.

Çocukluk anıları içinde çocuk dünyasına ait törensel etkinliklerin dışında yetişkinlere ait etkinlikler de yer alır. Bu da doğal olarak okuruna, o dönemde Sinop'taki sosyal yaşantıyı yakalamak adına önemli ipuçları oluşturur. Kadınlar ve erkeklerin ayrı ayrı gerçekleştirdikleri toplumsal yaşam etkinlikleri dışında hep birlikte gerçekleştirdikleri etkinlikler de mevcuttur. Kadınlar geceleri toplanıp milli orijinal masal ve bilmece söylemektedirler. Çocukluğuna dönen yazar, bu masal ve bilmeceleri tatlı tatlı dinlediklerini söyler. Ancak yazar burada da hemen uyaran aydın misyonunu üstlenip masal ve bilmeceler için “Kayboluyorlar. Toplanıp basılması lazım” (Nur,1967:66) diye yine milli bir vazifeye de vurgu yapar.

Bayramlar ve diğer kutlamalar, bu törensel etkinliklerin bir başka gelenekselleşen yüzünü oluşturur. Bayram ve hıdırellezle ilgili gelenek anlatıları bu türdendir. Hıdırellezde kırlara çıkılmakta, kuzu ve helva yenmektedir. Kızlar kendine mahsus türkülerini olan “GelinAlması” oyunu oynarlar. “Yazık ki bu güzel şeyler hep sönmüştür. Bu türkülerin havaları güzellikleri hala kulağımdadır” (Nur,1967:66). Diyerek geçmişi özlemle hatırlar. Rıza Nur bayramlarla ilgili geleneklere de geniş ölçüde değinmiştir. Erkekler için Meydaneteği'nde kadınlar için de Topdeliği'nde bayram yeri kurulmaktadır. Bayram yerinde salıncaklar, dolaplar, satıcılar mevcut olup yiyecekler, şekerler satılmakta ve güreşler yapılmaktadır. “Bunlar güzel milli adetlerdi. Herkeste büyük bir aile muhabbeti vardı. Herkes evine, anasına, babasına çoluğuna, çocuğuna saf ve tabi bir muhabbetle merbuttu. Bayramlar bu güzel adetlerle bu hisleri tezahür ettirirdi. Hepsî söndü. Bu sönmek fecidir. Çünkü inkıraz alametidir. Giden Türk'ün harsıdır ki, o gidince kendi de gider” (Nur,1967:67).

Sosyal hayatın bir başka boyutunu oluşturan düğünler ve sünnet törenleri hakkında verilen bilgiler de okuru Sinop'un geçmişi ile buluşturmaktadır. Rıza Nur'un “bize eğlence idi” dediği düğünlerde, Perşembe günleri gelin alınmakta, halk gelini anasının evinden alıp çadır gibi bir şeyin altında güveyin evine ilahiler ve türküler eşliğinde götürmektedir. Gelin almanın hususi türkü ve havaları vardır. Çoğu zaman bu törene bir mektebin çocukları da dahil edilir. Kızın çeyizi alayın önünden gider. Buna kaliye demektedirler (Nur,1967:67). Bu noktada yazar yine uyaran görevini üstlenip yakınmakta ve ardından da hüzünlenmektedir. “Bu türkü ve ilahiler güzel bestelileri vardı. Kayboluyor, bir kısmı kayboldu zaten. Notalarını tespit etmeli” (Nur,1967:67). Düğün evinde gelinin başından para saçılmakta ve buna saç (Nur,1967:67) denmektedir. Güvey, gelinin yanına girdiğinde gelinin yüzünde duvağı olur, bunu güvey kaldırır ve gelini söyletmek için bir şeyler sorar. Gelin cevap vermez. Gelinin konuşmasını sağlamak için verilen hediyeyle söyletmelik (Nur,1967:68) denir. Gelinin işlediği el işleri sergi halinde gösterilmek üzere bir odaya serilir. Ancak bu gelenek de artık ölü bir gelenektir. “Bu, kızları çalıştırmak ve hüner sahibi etmek için iyi bir usuldü. Bu da gitti” (Nur,1967:68). Düğünlerde köçek oynar ve bunların alına para yapıştırılır. Şarkı söyleyen ve def-dönbelek çalan kadınlara çengi adı verilmektedir (Nur,1967:68).

Sünnet düğünleri de sokakta alayla yapılmaktadır. Süslenmiş, başına altın takılmış sünnet çocuğu ata bindirilerek ilahilerle sokaklarda gezdirilmekte, sonra sünnet gerçekleştirilmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

Düğün ve sünnet gibi sosyal hayatın düzenlenmesinde önemi olan adet ve geleneklerden de ayrıntılı olarak bahseden yazar anlatılarında, hayatın diğer alanlarında tören haline dönüştürülen geleneksel olan davranışlara da yer verir. Çocukları mektebe başlatmak bunlar arasındadır. Çocuk mektebe bir alayla ve ilahi eşliğinde götürülür. Çocuk iyi giydirilir, başına altınlar konur, boynuna hamayılvari “supara kesesi” (Nur,1967:68) takılır. Yazar yine bu adet için de “teşvik için ne güzel adetti. Bu da gitti” (Nur,1967:68) diye hayıflanır.

Dr Mehmet Said 1922’de Sinop için hazırladığı şehir monografisinde okula başlama ve sünnet merasimi ile ilgili benzer bilgileri verir ve bu adetlerden söz eder, ancak “bu ananın yavaş yavaş kalktığını” (Mehmet Said,1922:37) da ekler. Yani böylelikle bu da Cumhuriyet sonrasına taşınmayan adetler sınıfına dahil olur.

Kahvehaneler de erkeklerin sosyal yaşantısının bir başka boyutuna tanıklık eden mekanlardır. Sinop’ta çokça kahvehane vardır. Gündüzleri boş olan bu mekanlar geceleri dolup taşmaktadır. Bu kahvehanelerde kenarlara, duvarların hizalarınca yapılmış dört sedir, bir de peykeler konulmaktadır. Müşteriler bunlara oturur. Peyke kanepeler gibidir. Burada insanlar bir araya gelip muhtelif konularda fikir alışverişinde bulunur, muhabbet ederler. Burada konuşmanın da bir usul ve adabı vardır. Çok konuşmak ayıptır ve kimse kimsenin sözünü kesmez, konuşmak için sırasını bekler. “Terbiyeye, sanata, ticarete dair müdavele-i efkara yarar birer kulüp” (Nur,1967:74) diye tanımladığı kahvelerde oyun azdır. Oyunlar domino, tavla ve iskambil kağıdıdır. İskambil kağıdı ile oynanan çaka adında bir oyundan söz ederek aslında bu çaka adı verilen oyunun briç oyunu ile aynı olduğunun altını çizer. Fransa’da bir kitapta briç oyununun bir Türk oyunu olduğuna dair gördüğü bir bilgidir hareketle ve çaka ile briç benzerliğinden yola çıkarak briçin bir Türk oyunu olabileceği gibi uzak bir çıkarımında bulunur. Oyun dışında kahvehanelerin bazılarında asılı birkaç saz bulunur ki bunlar Bektaşî kahveleridir. Burhani, Aşık Haydar gibi birkaç aşıkta ve bu aşıkların bu kahvehanelerde saz çaldığından, nefes ve koşma icra ettiğinden bahisle kahvehanelerin kültürel yönüne temas eder. Halk Bektaşîleri sevmez, ancak bunlar münevver ve duygulu insanlardır. Çok rakı içerler.

Kahvehanelerin birincil fonksiyonu halkın toplanma yeri olmasıdır. Bunun dışında bir başka özelliği, sanat icra edilen mekanlar olup halkın sosyal yaşamında önem arz etmesidir. Bu mekanlar zaman zaman dışarıdan gelen sanat erbabı için ev sahipliği yapılan yerler olur. Başka şehirlerden sazı ile gelen şair, bir kahvede ödül asar ve dışarıdan şair geldiğinde kahvehane dolar, taşar.

Bazı kahvehanelerde de kış geceleri Muhammediye, Seyyid Battal gibi kitaplar okunur. Biri okur diğerleri dinler. Kitap okuma işinin yapıldığı kahveler de rağbet gören ve kalabalık olan kahvelerdir. Kahvehanelerin bazılarının aynı zamanda ahır bölmeleri bulunmaktadır. Bu büyük ahırlar, şehre dışardan atı ile gelen yabancıların hayvanını bağlamaya ve dinlendirmeye hizmet etmektedir (Nur,1967:76).

“Birçok sosyal ve beşeri bilimin inceleme konuları arasında halk inançlarının önemli bir yeri vardır. Bu disiplinlerden halkbilimi halk inançları başlığı altında, özellikle bir toplumda yaygın dinsel gelenek içerisinde geçmiş dinlerden kalan arkaik unsurları incelemeye çalışır”(Eren,2013:857). Sinop’un geçmişinden günümüze aktarılan sosyal ve kültürel hayata dair bir başka ayrıntı geleneksel ve dini hayata ilişkin olan ayrıntılardır. Halk arasında icra edilen, batıl inanış olarak adlandırabileceğimiz davranış biçimleri eserde eleştirel tonda sunulur.

Köpeklere dair bir anlatı o dönemde halkta yerleşmiş olan batıl inançlara vurgu yapması açısından dikkate değerdir. “Köpek pis sayılır, asla el sürülmez ve kimse üstüne onları sürmezdi” (Nur,1967:65).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

Müzik icra etmek de genel terbiyeye aykırı davranışlar arasındadır. Babası ve annesi türkü söylemesine müsaade etmezler. Doğal olarak türkü mırıldanmaya başladığında bile “köçek mi olacaksın” diye suçlamalara maruz kalır. “Ne feci cehalet!...Zavallılar terbiye ve namusu öyle zannederlerdi. (.....) İnsan denilen mahluk buna muhtaçtır. Bazen en derin bir kederinde bir türkü tutturarak derdini unuttur kendini avutur, hayatın büyük bir ihtiyacıdır” (Nur,1967:68).

Rıza Nur'un Hayat ve Hatıratım adlı eserinde Klasik İslam algısı ve taassubun anlatımı da büyük yer tutar. Taassuba dair anlatılarda başrolü oynayan kendi aile fertleridir. Bireysel bir anlatı olmasına rağmen, bireyin de toplumun bir parçası olması münasebetiyle gerçeklik payı göz ardı edilemez. Ramazan'da bir şişe şarapla mutfakta yemek yemeye kalkışınca annesinden “vay sen oruç mu yiyorsun? Gavur oldun. Eyvaaaah!” Hele şarabı da gören annesi baygınlık geçirecek düzeye gelmiştir. Fakat annesine zayıflığından ve beslenmesi gerektiğini söyleyerek ikna eder ve böylelikle annesindeki “dini taassub”u yıktığına inanır.

Rıza Nur eserinde zaman zaman yaşanmış olayları hikayeleştirirken devrin din ve ahlak anlayışına da eleştirel bir üslupta göndermeler yapar. “O vakit kibrit kutularının üstünde insan resimleri olurdu. Eve kibrit gelince anam kapının önünde bir bıçakla bu resimleri kazımadan kibritleri içeri almazdı. O vakit hocaların vaaz ve telkin ettikleri Müslümanlık böyle idi” (Nur,1967:57).

Eserde, Sinop'ta o dönemde birlikte yaşayan Müslüman ve Hristiyan topluluklarının iletişimi de gözler önüne serilir. Farklı dini grupların yaşadığı bu şehirde hoşgöründen söz edilmemekle birlikte Hristiyanların yer yer olumlu vasıfları da atlanmaz, özellikle vurgulanır. Eserdeki anlatı parçalarından her iki grubun birbirine pek de sempati ile yaklaşmadığı, birbirlerinin varlıklarına tahammül edemediği, birinin ötekini istemediği söylenebilir. Yılbaşında gerçekleştirilen törensel bir davranış ve çocuk dünyasına özel bir anlatı da bu anlamda hayli enteresandır ve kayda değer bir ayrıntıdır. Yılbaşı geceleri toplu olarak gerçekleştirdikleri geleneksel bir davranış tarzı evlerdeki eski hasır, kütük, saman gibi şeyleri alıp sokağa yığmak, ateşleyip alevin üstünden “Müslümanlar kuş gibi, gavurlar kurşun gibi” diyerek atlamaktır. “Bu Türklerin eski dinleri Şamanlıktan kalma bir adet eseridir” (Nur,1967:68-69) diye adetin kökeni hakkında da bilgi verilir. Yine dinsel anlayış ve bakış açısına örnek olmak üzere bir başka davranış tarzı, bir başka anlatıda hayat bulur. Bazı zamanlar beş on çocuk toplanıp ceplerine taş doldurarak Hristiyan mahallesine gavur taşlamaya gitmektedirler. Sokakta rast geldikleri Hristiyanları taş yağmuruna tutmakta, aynı zamanda Hristiyanlar da buna karşılık vermektedirler. Mektebe gitmek için Hristiyan mahallesinden geçmeye mecburdur. O mahalleden geçerken birkaç kez dayak yer, hatta bu sebeple babası okula onu bir adam eşliğinde yollamaya mecbur kalır. Hristiyanların Sinop'un Varoş Mahallesi'nde oturduğu, şehrin dörtte birini işgal ettikleri, ticaret erbabı, çalışan, iffet cihetiyle Türk ahali derecesinde olduğu bilgisinin de altı çizilir. Ancak Hristiyanlar aynı zamanda koyu bir taassubun da temsilcisidirler. Birçoğu evlerine lanet yağar diye düşünerek Müslümanlara hanelerini kiraya vermek istemezler.

Sinop'ta o dönemde taassuba bir başka örnek teşkil eden ayrıntı ise kadınlarla ilgili anlatılarda ortaya çıkar. Bu anlatı “yirmi yıl evveline kadar” diye de bir sınırlama koyarak aktarılan, çarşıdan kadınların geçmesinin ayıp olduğu, hoş karşılanmadığı anlatısıdır. Ancak köye gitmek için kadınların bir şekilde çarşyı kullanması gerekmektedir. Bu durumda dahi kadınlar geçiş saatlerini ona göre ayarlamakta ve sabah erkenden, henüz dükkanlar açılmadan çarşıdan geçmektedirler (Nur,1967:75). Sosyal yaşamda kadına dair muhafazakar tutumun yansımalarından olan kadın giyimine dair bir anlatı da, o dönemde kadına bakış açısının göstergesi olarak eserde yer alır. “Sinop'ta kadın gördüm ki bir çuval içinde gibi idi. Yürür bir şey ama içinde insan mı var, yoksa başka bir şey mi belli değil. Muayene edeceğim yüzünü aç göreyim diyemedim. ...Kolunu çarşafa iyice dolayıp. Nabzını bile böyle gösteriyordu. ...Çoğu cehalet ve iptidailik eseridir” (Nur,1967:217-218).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 6 Spring 2014

Sinop halkı ile ilgili muhafazakar algı oluşumu ile birlikte, Sinop halkının devrimlere hızla uyum sağladığının altı da çizilir. Yeniliklere hızla uyum sağlama evölüsyon tanımlaması ile yorum bulur. Devrimler yaşantıya dönüştürüldüğünde Sinop halkı tepki vermiş ise de zamanla (yaklaşık on yıl içinde diye bir sınırlama söz konusudur) devrimlere hızla uyum sağlamıştır. Başlangıçta kılık kıyafet devrimini gavurluk olarak dillendiren halk, zamanla bunu doğal karşılamaya başlamıştır. “Zihniyetler ne mühim evölüsyona tabidir. Bir millet on-onbeş yıl içinde fikrine zıt fikre sahip oluyor; ya zorla haline taban tabana zıt hale sokuluyor” (Nur,1967:269). Bu evölüsyonun bir ayağı da yazara göre cami ve camiye giden cemaatin sayısı ile ölçülebilecektir. Eskiden cami cemaati çok kalabalık iken bu gün cami cemaati yok denecek kadar azalmıştır. Cumhuriyet öncesi ile Cumhuriyet sonrası din algısındaki değişimi dolaylı bir anlatımla devrimlere bağlar. Yazara göre eskiye oranla dini kabullerde ve dini yaşama biçiminde zayıflama söz konusudur. Cami cemaatinin azlığı ya da çokluğu halkın dini kabullerinin bir göstereni olarak ortaya çıkar. Yazar bunu ifade etme ve hatta pekiştirme ihtiyacı hisseder. “Cami tamamıyla dolardı. Hatta avluda bile cemaat olurdu. Bu herkes için ne sevinç, ne vecd idi. Şimdi bu camide on kişilik bile bir cemaat yok” (Nur,1967:66). “Halk o zaman pek sofuydu. Büyük cami hıncahınc dolardı. Adi günlerde bile uzun iki sıra cemaat olurdu. Şimdi cemaatten eser kalmamıştır” (Nur,1967:248).

Hayat ve Hatıratım adlı eserde tarih ve kültürü korumaya karşı duyarlılık ve hassasiyet de uç noktadadır. Eserde satır aralarında vurgulanan, tarihe ve kültüre dair eserlerin yok olması ve bunun toplum üzerinde yaptığı tahribattır. Bilinen ilk atasının imam olduğunu söylerken caminin kaybolmuşluğunun hikayesini de verir. Sinop’ta kalenin Hisar denilen kısmındaki bir camiden, bu caminin kısa bir süre önce yol açma amacıyla yıkılmasından, bu caminin kapısı üstündeki gayet eski bir kufi yazı ile büyük bir kitabeden, bu kitabede tarihe yarar bir malumat olmasından söz eder. Bu anlatımların hepsinde satır satır bu kaybolmuşluktan kaynaklanan iç hüznün hakimdir ve bunu okura da hissettirmeye çalışır. “Cehalet bizde böyle Türk’ün çok şeyini imha etmiştir” (Nur,1967:54) diyen yazara göre tarihin yok olmasının sebebi insanların cehaletidir.

Rıza Nur’a göre Sinop’ta hafriyat yapıldığı takdirde pek çok şey bulunacağı muhtemeldir. Sinop’ta Yunanlılara, Romalılara, Bizansa, Selçuklulara ve sair Türklere dair pek çok eser vardır. Henüz hafriyat yapılmamıştır. Meydandaki eski eserleri Sivastopol harbi zamanında İngilizler ve Fransızların yağma ettiği, bu eserleri Londra ve Paris’e götürmüş oldukları verilen bilgiler arasındadır. Buna rağmen arkeolojik kazılar sonucu çok kıymetli belgelere ve bilgilere ulaşılabileceği kuşkusuzdur. Rıza Nur şehrin altında büyük bir tünelden bahseder. Bu tünel adeta şehre gizem katar.

Umumi harpte büyük iki yangın ile şehrin dörtte üçünün yandığı, ahalinin dağıldığı, halkın bir kısmını da savaşın telef ettiği ve bu yüzden şehrin harabe halinde olduğu vurgulanan bilgiler arasındadır. Şehrin harap ve ıssız görünümünden bahsedilen bölümlerde şehrin bir asır evveline göndermeler yapılmakta, bir asır evveli ile mukayese yoluna gidilmektedir. Paris’te Sinop’un bir asır evveline ait resimler mevcut olduğu ve bu resimlerde çok güzel evler bulunduğu ifade edilir. Bu evleri yapan ressam ise Rus baskını sonrasında Sinop’a gelen Fransız bir ressamdır.

Sinop’ta sosyal yaşamın dinamiklerini eserinde yer yer okura sunan yazar, Sinop ve civarındaki ilçe ve köylerin coğrafi ve sosyal yapısını da esere malzeme yapar. Bu malzeme esere bir tür renk katar, çeşni oluşturur. Sinop şehri dışında Kumluk adı verilen mevkiden söz eder. Kalenin şehir dışına, köylere giden yolu ve bu yolda büyük bir kapı mevcuttur. Akşam olunca bu kapı kapanıp şehre girmek mümkün olmamaktadır. Köylerden Sinop’a gelenler akşam olmadan kapıdan şehre giriş yapamazsa, gece dışarıda Kumluk denen yerde yatmağa mecburdur. Bu mevkide bir de han vardır. Kapı sabahleyin açılmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/6 Spring 2014

Hapishanesi ile ünlü Sinop şehrinin hapishanesi eserde yok gibidir. Hapishanenin çok fazla sözünü etmeyen yazar, Sinop hapishanesinde her cins kabahatlılardan sürgün olduğunu ve en çok da politika sürgünlerini barındırdığını söylemekle yetinir.

Yazarın siyasi hayatına dair anlatılarda Sinop'un ilçeleri de farklı boyutlarda duygusal bağlamda tanım bulur. Sinop dışında Rıza Nur'un anılarında sempati ile bahsettiği ilçe Gerze'dir. Gerze ahalisi halkı "birbirlerine pek bağlı, akli başında, ticarete ileri ve çalışkandır" (Nur,1967:241). Gerze eski zamanda Sinop'un sayfiye yeridir. Hem manzarası, hem suyu, hem ahalisi iyi diyerek Gerze'yi över. Gerze'de bir acı su vardır ve bu su mide hastalıkları için devadır. "Oraya Avrupa tarzı müesseseler ve oteller yapılırsa, bu su şişeler ile satılsa ne iyi şey olur" (Nur,1967:62).

Yazar Boyabat'a sempati ile yaklaşmaz. O yüzden sadece Sinop Boyabat arasındaki ekonomik bağa vurgu yapılır. Sinop'un un yağ ve yiyeceğini Boyabat gönderir. Bunlar katırlar ve atlar ile nakledilir. Her Perşembe pazar kurulup satılır (Nur,1967:76).

Yazarın anılarında Ayancık ilçesi geri kalmışlığı ve imkansızlıkları ile yer bulur. Sinop'tan Ayancık'a yol yoktur. Yazar Sinop'tan Ayancık'a ne kadar güç şartlar altında ulaştığını, coğrafyasının bilgisini de vererek anlatır. Ayancık'a patikalardan, dağlardan, derelerden geçerek at ile gider. "Ayancık deniz kenarında ve bir ırmağın ayağı yanında yüksek bir dağın altında bir yerdir. O dönemde iki yüz civarında ev vardır. Ahalisinin çoğu Sinop'tan gitmiş ve şehir öyle kurulmuştur. Sinop'tan oraya göç olmadan evvel sadece bir iskele ve birkaç haneden ibarettir.

Geçmişten bugüne pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerden kaleleri, camileri, türbeleri, mescitleri, tabyaları ve kiliseleri ile sınırlı da olsa izler taşıyan Sinop şehrinin küçüklüğü Rıza Nur'un eserinde orijinal bir tanım bulacaktır. Tanım adeta şehrin minimal yapısını görselleştiren bir tanımdır: "Şehir tulen iki, arzen yarım kilometre kadardır" (Nur,1967:219).

SONUÇ

Hayat ve Hatıratım'da Rıza Nur, Sinop coğrafyası ve tarihinin yanı sıra ekonomik yapıdan, eğitim hayatından ve sosyal hayatın bazı manzaralarından okuru haberdar eder. Geleneksel ve dini hayata dair bazı inanışlar, toplumda hoş karşılanmayan davranışlar, yetişkinlerin bir arada bulunduğu kültürel ve sosyal ortamlar; erkek toplumsallığına adres olarak gösterilen kahvehaneler, bir arada icra edilen toplumsal töreler ve törenler; düğün, sünnet düğünü ile bu düğünlere ait gelenek ve görenekler, çocukların okula başlama merasimi, çocuk ve yetişkinlerin oynadığı oyunlar esere malzeme olur.

Eserin kelime hazinesi de özenle seçilmiş gibidir. Yazar, dünü bugüne taşımaya çalışırken dönemin kelime kadrosunu kısmen de olsa günümüze nakletmiştir. Bugüne kadar gelen, bir kısmı kullanımdan düşmüş ya da unutulmuş kelimeler eserde okurun karşısına çıkarak varlığını kanıtlar. Yemenicilik, Supara, Dilden, torlak, salmostra, selme, kaliye, gölbez, enük, çaka, peyke, kıtık ve daha başka kelimeler okura maziden sesler taşır ve bir zamanlar kullanımda olduğunu hatırlatır.

Eser boyunca devam eden sürekli bir mukayese ile okur uyarılmaya çalışılmıştır. Bu mukayese, çocukluk ve yetişkinlik yıllarının karşılaştırılması ile ortaya çıkan bir mukayesedir. Çocukluğunda her şey mükemmeldir, saftır, masumdur. Şimdilerde ise hatıratın kaleme alındığı yıllarda bir dejenerasyon, bir bozulma, bir zayıflama, bir sıradanlık hayata hakimdir. Bunun sebepleri eser içinde sıralanmıştır. Adet ve geleneklerin yok olması, dini duyguların ve toplumsal ahlakın zayıflaması, eskiden topluluğu bir arada tutan toplumsal törenlerin azalması bu sebeplerden birkaçıdır.

Rıza Nur'un Hayat ve Hatıratım adlı eserinde anlatılarına eşlik eden duygu hüznün duygusudur. Yazar, adeta kaybolan değerlerin ardından ağıt yakmaktadır. Sinop geçmiş asırlardan

çok zengin bir kültürel miras devralmış, ancak bunu korumak konusunda başarılı olamamıştır. Eser boyunca yazarın eyvahlarını ve iç çekişlerini duyarız. Eserde anlatıya giren her kültürel değer, yokolma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Rıza Nur bu bağlamda uyarıcı aydın misyonunu üstlenmekte, bunun üzerine vurgular ve tekrarlar yaparak pekiştirmekte, uyarısını sağlam bir zemine oturtmaya çalışmaktadır. Bu uyarılar adeta Göktürk Kitabeleri'nin sonunda geçen Bilge Kağan'ın "Ey Türk titre ve kendine dön" uyarılarını hatırlatır. Sinop'ta Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki sosyal ve kültürel hayatın Türkçü, milliyetçi/"ırkçı Turancı" (Ersoy,1997:24) pencereden kritiği yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- ALTIKULAÇ, Ali- GÖKKAYA, A. Kürşat (2014). "Tarih Öğretiminde Hatıratların Kullanımının Tarihsel Empati Becerisine Etkisi"/" The Effect On Historical Empathy Skill Using Of Memoirs In History Teaching", **TURKISH STUDIES** -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, Volume 9/1 Winter 2014, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6504>, p. 21-35.
- BİRİNCİ, Ali, "Rıza Nur", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.35.
- DEVELİOĞLU, Ferit (1990), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara:Aydın Kitabevi Yayıncılık.
- EREN, Metin(2013). "Halk İnancı" Kavramının Sınırları Ve Sınırlılıkları Üzerine Bir İnceleme/ A Study On The Boundary And Limitations Of The Conceptualization Of Folk Beliefs", **TURKISH STUDIES** - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, ISSN: 1308-2140, Volume 8 Issue 13, Fall 2013, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5478>, p. 857-865.
- ERSOY, Tolga (1997), **Sinop'un Hanı**, İstanbul: Sorun Yayınları.
- FIRAT, Hatice (2013) "Çocuk Oyunları-Eğitim İlişkisi: Bezirgan Başı Örneği "/ Child's Games-Education Relationship: Example Of Bezirgan Başı",**TURKISH STUDIES** -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, Volume 8/13 Fall 2013, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5809> p. 885-896.
- GÖKALP, Ziya (1970), **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KARATAŞ, Ömer Faruk (2013). "Hilmi Yavuz'un Doğu Şiirleri'ne Toplumcu Gerçekçi Bir Yaklaşım"/ (A Socialist Realism Approach To Hilmi Yavuz's Doğu Şiirleri)", **TURKISH STUDIES** -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, Volume 8 Issue 13, Fall 2013, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5797>, p. 1157-1173.
- KARPAT, Kemal (1962), **Türk Edebiyatında Sosyal Konular**, İstanbul: Varlık Yayınları.
- KAPLAN, Ramazan (1997), **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy**, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Mehmed Said (1338/1922), **Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Sinob Sancağı**, Ankara: Öğüt Matbaası.

- NUR, Rıza (1967), **Hayat ve Hatıratım I-II**, İstanbul : Altındağ Yayınevi.
- NUR, Rıza (1967), **Hayat ve Hatıratım III**, İstanbul : Altındağ Yayınevi.
- NUR, Rıza (1967), **Hayat ve Hatıratım IV**, İstanbul : Altındağ Yayınevi.
- OLGUN, İbrahim (1972), “Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı” **Türk Dili Anı Özel Sayısı**, Y.21,C.15,S.246.
- ÖZDEMİR, Emin (1972), “Anı ve Anı Dilimiz Üzerine”, **Türk Dili Anı Özel Sayısı**, Y.21,C.15,S.246.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat (1934), **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul:Devlet Matbaası.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1992), **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul
- NOT:** Bu makale 15-18 Mayıs 2013 tarihleri arasında Sinop Üniversitesi tarafından Sinop’ta düzenlenen Sinop İli Değerleri Sempozyumu’nda sunulan yayınlanmamış bildiriden esinlenerek hazırlanmıştır.